

Jordi Puntí

**ELS
CASTELLANS**

L'Accent

ELS CASTELLANS

Jordi Puntí

ELS CASTELLANS

L'AVENÇ
Barcelona
2021

La primera edició d'aquest llibre va ser publicada l'any 2011 per L'Avenç, dins la sèrie "Literatures".

Barcelona, setembre de 2021

© del text, Jordi Puntí, 2011 i 2021

© de les fotografies, Carles Martorell, Fons Carles Molist (AMMA) i Fons Rafael Rueda (MIT)

© d'aquesta edició, L'Avenç, S.L., 2021

Mallorca 221, sobreàtic

08008 Barcelona

Telèfon: 93 245 79 21

www.lavenc.cat

www.ellsllibresdelavenc.cat

www.llegirencatala.cat

Es reserven tots els drets.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei. Adreça a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessita reproduir algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 93 272 04 47).

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: L'Avenç

THEMA: FBA

ISBN: 978-84-18680-08-3

Ref. AVEN133

Dipòsit legal: B. 12653-2021

Imprès a Gràfiques 92

TAULA

Descripció del camp de batalla	11
A la gola del llop	23
Sidney, Garcia, Pau	37
Escoles i fàbriques	49
L'any de la triquinosi	63
Tornar al Vietnam	77
Els amos del foc	91
Trampolí	107
Una pàtria en un R-8	121
Els moros	135
La identitat. Epíleg	153
Agraïments	163
Procedència de les imatges	165

Gosa poder donar feina a xarnegos.
Amb el teu sou, compraran vi prou agre
perquè en tres anys els podreixi les dents.

GABRIEL FERRATER, «Cançó del gosar poder»

Un verano los forasteros catalanes dejaban de venir al pueblo de mi madre. Era una familia obrera de Lérida. Traían una hija flaca y nerviosa que entre nosotros era conocida como la Galga.

ISMAEL GRASA, *La Tercera Guerra Mundial*

DESCRIPCIÓ DEL CAMP DE BATALLA

Dèiem: «Els castellans». Però la majoria de nens ni tan sols eren fills de castellans. Els seus pares havien vingut del sud —d'Andalusia, de Múrcia, d'Extremadura, de Castella—, havien vingut quan eren joves, als anys seixanta, havien vingut carregats amb maletes de cartró, mocadors de farcell rebotits de roba, misterioses capses lligades amb un cordill i masegades pel viatge.

—No llencen res —deien alguns quan els veien carregats amb aquell fato—, són com drapaires, porten la casa al damunt.

Es veu que gairebé tots venien dels mateixos pobles, o de la mateixa contrada, com si s'ho haguessin dit els uns als altres i volguessin fer-se companyia en aquella aventura. N'hi havia que fins i tot eren parents.

—Tots són parents entre ells.

També hi havia iaies i avis que havien decidit seguir els fills, *¿qué haría yo solo en el pueblo?* Els veies

vestits sempre amb roba fosca, negra, la pell colrada i seca, una boina o un mocador al cap, i a mitja tarda passejaven pels seus nous carrers amb un aire desorientat. Anaven a buscar els nets a la sortida de l'escola. Si, tot d'una, es creuaven amb algú del seu poble d'abans, la cara se'ls il·luminava i s'aturaven a xerrar. Repassaven la vida dels fills; s'explicaven les malalties; criticaven l'últim escàndol d'allà baix al poble; si el cunyat de tal finalment se n'havia tornat, o si tal altre s'havia posat a treballar pel seu compte.

És molt senzill. Com que ens ho havien inculcat des de petits, ens dominava aquesta lògica primària: tots els que no eren catalans, eren castellans.

Els nets. També els dèiem «els castellans» i la majoria de nens ja havien nascut al poble, igual que nosaltres. Si m'entretingués a buscar les fotos de la meva Primera Comunió, a la parròquia de Sant Pau, els trobaria tots allà, veuria les seves cares estrefent un rictus de santedat, com la meva. Vaig créixer amb ells. Vam anar junts a catequesi. En algun calaix de casa encara hi deu haver els seus recordatoris. Tenen un nom. M'han quedat a la memòria tots aquests anys. Podria passar-los llista. En pronunciar alguns cognoms, potser encara em sortirien amb aquella cantarella despietada de quan jugàvem aleshores, tan de xèrif, tan de pel·lícula del dissabte a la tarda a la tele. Coses de nens: *indios y vaqueros*, lladres i policies, bons i dolents, catalans i castellans. El Barça triomfant i el Madrid *podrit*.

Parlo dels anys setanta en una vila industrial, amb mercat els dilluns, fàbriques al costat del riu, treballadors als tres torns, diumenges de tortell i sardanes a la plaça. A l'estiu les cases es torraven de calor, a l'hivern es desdibuixaven en la boira pixanera. Una part de la meva infantesa —la part més indòcil— va transcórrer fora de casa, als carrers a mig asfaltar de la vila, als descampats que delimitaven els afores, a les basses de pagès. Sortíem de col·legi i entràvem al carrer. Tornàvem a peu cap a casa i, si anàvem sols, sense que ens acompanyessin els grans, ens desviàvem per trajectes més emocionants. La fàbrica del tripaire, amb aquella pudor insuportable. La granja del Verdaguer, on la gent anava a comprar llet. El casalot dels gitanos, a tocar de l'hospital, i que espiàvem sempre de lluny. Quan arribava el bon temps, a l'estiu, dinàvem amb una esgarrapada i ens enfilàvem a la bicicleta. Amb aquests decorats de fons, podríem dir que els meus dies corrien en paral·lel als dies dels nens castellans. Vull dir físicament: ens ignoràvem pel carrer, ens miràvem de reüll, ens insultàvem quan ja estàvem més lluny i ens tiràvem pedres al camp de batalla.

Teníem deu, onze, dotze anys. Aquella edat en què la ficció i la realitat es confonen (perquè la infantesa és una ficció). Quan ens barallàvem, o simplement ens intimidàvem els uns als altres, tots, castellans i catalans, vivíem en una ficció que ens semblava molt real. Una idea ens bullia al subconscient: «Ho fem perquè

no ho hagin de fer els nostres pares; ells hi estarien d'acord, per això no ens renyaran». I és veritat, no era cap disbarat pensar-ho així: no ens renyaven gaire.

Tinc ganes de reviure aquella ficció infantil que ens dominava a tots. Sense manies ni compassions, sense provar de justificar res. Avui dia, a la vila industrial, tots els carrers són asfaltats i plens de cotxes. Has de sortir molt enfora si vols trobar descampats per jugar. Moltes fàbriques han tancat. Avui dia, als pisos on s'estaven els castellans hi viuen altres persones. A cada balcó hi ha una parabòlica, i molta roba estesa, i trastos que no caben enlloc més. Avui dia, alguns d'aquests edificis cauen a trossos —com si haguessin patit una guerra balcànica— i els plans urbanístics preveuen que d'aquí uns anys els tiraran a terra, quan hagin pogut allotjar tots els habitants en pisos de protecció oficial. Ara la gent diu: «els moros», «els negres», «els xinos». Miro enrere, trenta anys enrere, i penso que el passat funciona sempre com un assaig general del present. Però no serveix de res, no se n'aprèn res: la funció busca nous arguments cada dia.

També dèiem «els xarnegos», esclar. Encara no sabíem què volia dir aquella paraula. L'havíem après perquè sí, però sortia dels nostres llavis amb un dring exòtic que ens agradava. Kriptonita, comanxe, fittipaldi, canyardo, xarnego. La reservàvem per als moments especials.

—Veni aquí, xarnegos, més que xarnegos! —els amenaçàvem des de la distància, els dits enrampats de tant aferrar una pedra—. Són uns xarnegos acabats.

La seva resposta no es feia esperar, però era més directa i silenciosa. De sobte els vàiem com agafaven carrera i movien els braços, a fuetades, un rere l'altre, i uns segons després ens arribaven les pedregades. Petaven al nostre costat i alçaven la polseguera d'una bala perduda. Alguna vegada no havíem sabut esquivar-les, o rebotaven sense amo, i ens tocaven a l'esquena o a les cames. Fèiem veure que no era res, només faltaria; ens fregàvem la coïssor com si així poguéssim aturar el blau que hi sortiria. Llavors ens agafava encara més ràbia. Si fèiem el moviment d'acostar-nos als castellans, embravits, ells reculaven deu metres. Si de cop treien pit i avançaven de nou, esperonats pel seu capitost de torn, érem nosaltres els qui retrocedien. Els dies que no hi havia classe, aquest estira-i-arronsa podia durar tota la tarda, fins que un dels dos bàndols desistia perquè es feia l'hora de sopar (i ells sopaven més tard). Mentrestant ens replegàvem al nostre territori.

El territori, sí, esclar. Caldria esbossar un mapa com aquells que fèiem a terra quan planejàvem tàctiques d'atac massa fantasioses. El camp de batalla era un terraplè rectangular i sense gaires desnivells, de la mida de tres camps de futbol, posem, que separava dos nuclis de cases. Aleshores no hi havia ni barri, entès de manera oficial; els carrers no estaven asfal-

tats i les cases creixien com bolets, aquí i allà. Avui dia, en canvi, tot forma part del mateix barri i al lloc del descampat hi ha un mercat municipal, un parc on està prohibit jugar a futbol i més edificis de vivendes que l'envolten i li donen un aire urbà residencial.

Per la banda dels castellans, el territori quedava delimitat per uns blocs de pisos d'una altura desproporcionada —com una anomalia urbana, una elefantiasi que hagués envaït el perfil encara rural de la vila—, unes escoles nacionals pintades d'un blanc nuclear i una església moderna, podríem dir-ne *hippy*, amb vitralls abstractes, capellà amb texans i un sant crist minimalista. L'altre cantó del no-barri —el nostre— el vertebrava un carrer principal, a mig urbanitzar, que quedava tallat en sec davant d'uns camps d'ordi. Llavors no ho sabíem, però aquells camps tenien els dies comptats. En una banda, una filera d'arbres que vorejaven un torrent marcaven l'entrada al camp de batalla. A l'altra banda, més enllà, dues fileres de cases, totes iguals, que volien exemplificar el progrés laboral de la vila.

El descampat ens atreia a tots, cal suposar, perquè era un territori de ningú. Les pluges hi deixaven uns bassals perpetus, d'aigües verdoses, on vivien uns capgrossos i granotes que satisfieien la nostra crueltat. De tant en tant, la brigada municipal de construcció hi anava a llençar runa o hi deixava munts de sorra que els havien sobrat d'alguna obra pública. Amb la terra remoguda, les pedres (la nostra municció) i les totxanes

escantonades ens construïem circuits per fer bicicross. Quan marxàvem, enterràvem tot de vidres trencats al davant d'algun turonet de terra, just allà on queia la roda de la bici quan feies el salt, per si els castellans venien a ocupar el circuit quan nosaltres no hi érem. Ells feien el mateix, eren gestos que ens reconfortaven l'orgull, però mai no passava res. N'hi havia prou d'estar a l'aguait.

També hi havia dies en què la convivència era possible durant una bona estona. Cada colla es movia en una part del descampat, la que quedava més a prop de casa seva. Jugàvem a pilota, fèiem volar estels, vagarejàvem entre deixalles buscant fòssils de quan tot allò era mar (no en vam trobar mai cap, però ens els inventàvem). Mentre anàvem amunt i avall, de cua d'ull estàvem al cas del que tramaven els castellans. Si de sobte notàvem moviments estranys per part d'ells —una invasió de territori— o si els sentíem cridar perquè es divertien molt, des de la distància els fèiem notar que ens molestava aquella provocació. Ells es comportaven igual amb nosaltres. La corda es tensava. Esperàvem un senyal, a veure qui era el primer que s'ajupia per agafar una pedra.

Una vegada, per exemple, va sortir al setmanari comarcal que molta gent havia vist un ovni el capvespre de dijous. Tots els testimonis el descrivien com un deixant de colors intensos que havia creuat el cel del meu poble a gran velocitat. Dissabte al matí ens vam distreure buscant les empremtes del platet volador (que

en la nostra imaginació tenia les dimensions del Falcó Mil·lenari, la nau banyuda de Han Solo). El més fantasiós de la colla ens havia convençut que el descampat tenia les condicions ideals per aterrar-hi. Érem sis o set i vam separar-nos per buscar indicis. Recollíem peces de ferro rovellat, trossos de plàstic cremat, rocs de formes misterioses. La diversió consistia a desxifrar el sentit d'aquelles peces. Si algú trobava el solc sospitos d'una rodera (o el traçava d'amagat amb un bastonet), cridava els altres amb una emoció d'explorador i tots corríem a veure de què es tractava. Envoltàvem els dibuixos fets a terra i algú mesurava l'empremta a pams. Va arribar un punt que l'ovni ja no ens feia ni fred ni calor, però continuàvem amb el joc perquè ens esperonava el nerviosisme dels castellans. A menys de cent metres, no paraven d'alçar el cap i seguir els nostres moviments. Notàvem els seus ulls al clatell i nosaltres ens hi rabejàvem: gesticulàvem, arrencàvem herbots i els llançàvem al vent, assenyalàvem cap al cel tot fent que sí. «Ara miren, ara miren», dèiem en veu baixa. Un cop vam simular que comptàvem la llargada de la nau i, partint d'un punt, cadascú es va moure en una direcció diferent, fent grans passes d'un metre. Aleshores un dels nostres va anar massa enllà i va entrar expressament al territori d'ells. Encara no havia fet tres passes que ja li va caure una pedra a tocar dels peus. Va alçar la vista, va recular cap on érem nosaltres i ja hi vam ser pel tros. Mentre buscàvem les millors municions i les llançàvem, cridàvem:

—*¡Que la Fuerza nos acompañe!*
—*¡Necesito un torpedo de protones!*
—Whaaaargh! —imitàvem en Chewbacca.

No sé si els castellans se'n van adonar, però aquella tarda van ser per una estona l'exèrcit invasor de Darth Vader en plena guerra de les galàxies.

Als marges del camp de batalla, enmig de les males herbes que hi creixien salvatges i els munts de runa, la gent hi anava a llençar deixalles. Una butaca trencada, una estufa, una bateria de cotxe, uns quants pneumàtics, pots de pintura seca..., aquesta mena de coses. Els primers que ho descobrien —els castellans o nosaltres— tenien el dret d'exploració, per dir-ho així. Una vegada hi vam trobar una maleta negra. Era vella, de pell d'imitació, amb la nansa trencada i les puntes escantonades. Algú l'havia llançat al mig d'unes mates d'ortigues. Ens va atreure perquè estava tancada. La vam recuperar i vam maldar una bona estona per obrir-la, però no ens en sortíem. A la fi, a cops de roc, van saltar els panys. Com que de sobte feia molta pudor, la vam obrir des de lluny, ajudant-nos d'un bastó llarg i amb cara de fàstic.

A dins hi havia uns quants fulls de diari rebregats i cinc gatets morts, acabats de néixer.

Vam fer-nos enrere de la impressió.

—Això és cosa dels castellans —va dir un de nosaltres.

—No —va respondre algú altre—. Els castellans no llencen res. Aquestes coses només les fan els gitano.

«Teníem deu, onze, dotze anys. Aquella edat en què la ficció i la realitat es confonen (perquè la infantesa és una ficció). Quan ens barallàvem, o simplement ens intimidàvem els uns als altres, tots, castellans i catalans, vivíem en una ficció que ens semblava molt real. Tinc ganes de reviure aquella ficció infantil que ens dominava a tots. Sense manies ni compassions, sense provar de justificar res. [...] Avui dia, als pisos on s'estaven els castellans hi viuen altres persones. Ara la gent diu: “els moros”, “els negres”, “els xinos”. Miro enrere, trenta anys enrere, i penso que el passat funciona sempre com un assaig general del present.»

JORDI PUNTÍ (Manlleu, 1967) es va donar a conèixer amb un llibre de contes, *Pell d'armadillo* i va confirmar la seva maduresa literària amb el recull de narracions *Animals tristos*. La seva primera novel·la, *Maletes perdudes* va aconseguir un èxit extraordinari de crítica i de públic i s'ha traduït a 16 idiomes. Posteriorment ha publicat el recull de contes *Això no és Amèrica* i l'assaig *Tot Messi. Exercicis d'estil*. Col·labora a *El Periódico* i al programa literari *Ciutat maragda* de Catalunya Ràdio, i té una secció fixa a *L'Avenç*, on l'any 2007 va publicar una sèrie de relats que es troba a l'origen d'aquest llibre, que ara es reedita en una edició actualitzada.

THEMA FBA
ISBN 978-84-18680-08-3

L'Accent / **L'AVENÇ**